M. T. B. COLLEGE, SURAT
Manuscripts Library

No. Ref.
Ser. 1177a

Title: Sphut Vad

1177
a

Complete

Sphot	Vad		Title
			Author
			Editor
SN			Year, Vols.
			Publisher
1177a		Moth-eaten- Torn	Remarks

श्रीः १ वर्णव्यक्तिस्फोटः

२ सखंडपदव्यक्तिस्फोटः

३ सखंडवाक्यव्यक्तिस्फोटः

४ अखंडपदव्यक्तिस्फोटः

५ अखंडवाक्यव्यक्तिस्फोटः

६ अखंडवर्णजातिस्फोटः

७ अ[illegible]पदजातिस्फोटः

८ अखंडवाक्यजातिस्फोटः

स्फोटवा. श्रीग[णे]शायनमः वस्तुतस्तुवाचकतास्फोटैकनिष्ठा तत्रचाष्टौस्फोटपक्षाः वर्ण
१ स्फोटः पदस्फोटः वाक्यस्फोटः अखंडस्फोटः तादृग्वाक्यस्फोटइत्थंपंचव्यक्तिस्फोटाः
वर्णपदवा[क्य]भेदेनत्रिविधोजातिस्फोटइति तथाहि किंचिद्वर्णवित्यासादिनाशक्तता
वच्छेदकानुपू[र्व्य]ंशस्यप्रतिपदमौत्सर्गिकत्वात्तत्रचैकेन चित्क्वचित्प्रथमंशक्तिग्रहात्के
एकत्रप्र नकस्यस्मारणेमित्यत्रविनिगमनाविरहादृषभोवृषभोवृषइत्यादाविवककारकूर
तिपातिनि चक्करइत्यादीनांप्रयोगसमवायिनांसर्वेषामेववर्णानांतत्तदानुपूर्व्यवच्छिन्नानांवाचक
युक्तिर्नि तेतिवर्णस्फोटपक्षः रामंरामेणरामायहरयेहरौहरीनित्यादौपरिनिष्ठितरूपेकियानंशो
निगमना द्वित्यादिवाचकइत्यस्यकर्मत्वादेरित्यस्यविनिगंतुमशक्यत्वाद्रामामित्यादिपरिनिष्ठि
तंपदमेववाचकंकर्मत्वादिविशिष्टस्येतिपदस्फोटपक्षः दधीदंहरेवविष्णोवेत्यादावपि
विनिगमनाविरहतोल्यात्वाक्यमेवविशिष्टार्थेशक्तंइतिवाक्यस्फोटपक्षः एकःपदटः १
इतिवदेकंपदंवाक्यंवेत्यबाधितप्रतीतेर्वर्णातिरिक्तमेवपदंवाक्यंवाऽखंडवर्ण[...]पक्षे एकः

प्रतीतिरौपाधिकीतिचेत् पटेपितथात्वापत्तेः पदार्थोसावितिचेत् अयंभावः भाव
विशेषेषुकांतर्भवतीतिचेत् त्वत्परिभाषितेषुद्रव्यादिष्वन्तर्भवतु नह्येतावतात्प्रमाणसि
द्धस्यापलापितुंशक्यते अनियतपदार्थवादेगौरवमितिचेत् व्यक्तीयतावैतत्त्वापिनास्ति
उपाधीयतातुसर्वैःकवचा भावत्वाभावत्वाभ्यांनित्यत्वादिनाविभजनात् भावविभा
जकोपाधयस्तद्वद्विभाजकोपाधिवदेवानावश्यकाः अस्मिंश्चपक्षद्वयेपिवर्णाअपना
वश्यकाः नन्वनुभवसिद्धास्तेइतिचेत् व्यंजकध्वनिविशेषोपहितस्फोटएवककाराद्या
त्मनाव्यवह्रियतइत्यभ्युपगमात् भाट्टमतेतारोमंद्रोगकारइतिवत् अद्वैतसिद्धांतेवि
षयसंबंधजन्यवृत्तिवैचित्र्येणव्यंग्येस्वरूपस्फुरणवैचित्र्यवच्च अतएववाच्यस्याति
मिश्रात्वा[...]द्वस्तुतः ककारादतिरिच्यमानमूर्तेर्गकारस्याभावादितिस्फोट[...]
वादमवनुपन्यास्यत् यथावाऽखंडेप्यपि सकारादिवर्णेषुवर्णांतरसमानाकारैकदे
शवत्त्वासस्तथात्रपक्षेपिवर्णानांसासोस्त्वितिव्याप्तिउक्तंबोपदेवेन शक्यत्वइ

स्फोट: शक्तते जाते ऽप्यवमीक्ष्यताम् औपाधिको वा भेदोऽस्तु वर्णानां तारमंद्रवदिति
भर्तृहरिरप्याह पदे वर्णा न विद्यन्ते वर्णेष्ववयवा न च वाक्यात्पदानामत्यन्तं प्रविवेको न
२ कश्चनेति [illegible]स्मादखंडं पदं वाक्यं वेति पंचापि व्यक्तिस्फोटावांतरभेदाः जातिस्फोट
वादिनस्तु घ[illegible]त्वादिकं शक्यतावच्छेदकतया आद्यपक्षद्वये यथायथं नानात्वम्
अन्यथा सरोरसः इत्यादावर्थविशेषप्रतिपत्त्यनापत्तेः तच्चोपाधिरूपं उपाधिश्चपरं
परासंबंधाज्जातिस्वसा च सर्वाधिष्ठानब्रह्मस्वरूपात्मिका तथा च शाक्यांशाद्वशक्तां
शोपिन्याप्यसाम्येनाकृत्याधिकरणारीत्या ब्रह्मतत्त्वमेव तत्तद्रूपहितं वाच्यं वाचकं च
अविद्यावाऽविद्यकधर्मविशेषो वा जातिरिति पक्षे तु सैव वाचिका स्फुटस्याऽजाः अष्टा
वप्येते पक्षाः सिद्धांतग्रंथेषु तत्र तत्र [illegible]निबद्धाः तथा हि ॥ स्थानिवत्सूत्रे सर्वे सर्वपदादे २
शा इति भाष्यग्रंथः यद्यनेऽर्थोऽनेनेति अर्थवदिह पदं न कस्य चिदिह तमेव तथा च इ
हुरित्यस्य तेऽस्फुरितस्यार्थ इति टीकाग्रंथश्च वर्णस्फोटे तु कूलः तथा स्थान्यर्थाभिधान

२ येनोच्चारितेन क—द्रखुरविशाणिनां संप्रत्ययो भवति स शब्द इति भाष्यं २

समर्थस्यैवादेशत्वमिति स्थानेऽन्तरतमपरिभाषयैव तद्रूपस्थानिपामिस्याऽऽदिषु
निर्वाहात्तदर्थं यथासंख्यसूत्रं नारब्धव्यमिति भाष्यमपि पदस्फोटवाक्यस्फोटे
तु इहैव पस्पशाह्निके येनोच्चारितेन नेति भाष्यप्रतीकमुपादाय कैयटेन भाष्यार्थ
तया वर्णितो वर्णव्यतिरिक्तस्य पदस्य वाक्यस्य वेति वदता तयोरप्यखंडतोक्ता
नित्येषु शब्देषु कूटस्थैरविचालिभिर्वर्णैर्भवितव्यमिति तत्र तत्र भाष्ये सखंडतोक्ता ॥ मा
यानिश्चलयंत्रेषु स्फैत्वात् तथा शिक्षा अपोधनेशै लक्ष्यंगे सारांगे कूटमा[illegible]यामित्य
मरः पस्पशायामेव पस्पशाह्निकांते किंपुनरित्यादिभाष्यमुपादाय केचिद्वर्णस्फोटं
अपरे पदस्फोटं [illegible]चान्ये वाक्यस्फोटं चाहुरिति वदता कैयटेन अइउण् इत्यत्र व्यक्तिस्फो
ट जातिस्[illegible]योर्विलाबलं चिंतयता प्रत्याहाराह्निकांते अक्षरं न क्षरं विद्यादिति
भाष्य[illegible]ख्यानावसरे व्यवहारानित्यतानुवर्णपदवाक्यस्फोटानां नित्यत्वं तु जाति
स्फो[illegible]स्येवेति प्रतिपादयता तु पदमेव ब्रह्मतत्त्वमेव वाह्यशब्दरूपतया प्रतिभातीत्य

स्फो॰ना॰ ४ इति व्याचक्षाणेनैतस्त्वेपि पक्षाः सूचिता एव यदातु अविद्यैव जातिरिति प
३ क्षः तदभिप्रायेण जातिस्फोटस्यापि व्यवहारनित्यतेति अक्षरं न क्षरं विद्यादि
त्यस्य कैयटव्याख्यांतरमें अचंतौ टिकिताविति सूत्रे भाष्ये एव वर्णस्फोटपद
स्फोटावुक्तौ असत्यमेवत्र प्रकृतिप्रत्ययविभागं कृत्वा तदर्थं चाश्रित्य रेखागवय
न्यायेन सत्यस्य पदस्फोटस्य व्युत्पादनमभिप्रेतमिति तत्रैव कैयटः अथवा तु
स्वं रूपं शब्दस्य तपरस्तत्कालस्येत्यादि सूत्रेष्वपि स्फुटमिदं भाष्यकैयटयोः पदावित्यकं
बहुना जातेश्च ब्रह्मात्मकत्वमुक्तं हरिणा संबंधिभेदात्सत्तैव भिद्यमाना गवादिषु
जातिरित्युच्यते तस्यां सर्वे शब्दा व्यवस्थिताः १ तां प्रातिपदिकार्थं च धात्वर्थं च प्रच
क्षते सा नित्या सा महानात्मा तामाहुस्त्वतलादय इति २ जातेः स्फोटत्वमपि ३
प्रपंचकांतरे स एवाह अनेकव्यक्त्यभिव्यंग्या जातिः स्फोट इति स्मृतः कैश्चि

यद्यपीहाष्टौ स्फोटपक्षा उक्तास्तथापि वाक्यस्फोटे तात्पर्यं ग्रंथकर्तां तत्रापि जा
तिस्फोट इत्यवधेयं पूर्वपूर्वोपमर्देनेनोत्तरोत्तरोपन्यासात् तथा च प्रथमव्युत्पत्तेर्व्य
वहाराधीनतया संपूर्णवाक्यस्यैव विशिष्टे प्राथमिकः शक्तिग्रहः इति निर्विवादं सन्नावा
पोद्वापाभ्यां मनयवानां शक्तिरिति न्यायोपष्टंभेन त्यज्यते इति दर्शनांतराणां यथा एक
देशादिकल्पके उक्तरीत्या विनिगमनाविरहेण वर्णेष्वित्यपरकपादिकल्पके पूर्वलोपाद्युपग
मेन च व्याकरणानां कल्कहे सति अनवयवस्य दुरुपपादतया प्राथमिकः शक्तिग्रह एव
प्रमाणमिति सिद्धांतिकः पंथा उक्तं च हरिणा तत्र यन्मुख्यमेकेषां तत्रैषां विपर्य
य इति ब्राह्मणार्थो यथा नास्ति कश्चिद्ब्राह्मणकंबले देवदत्तादयो वाक्ये तथैव स्युर
नर्थकाः इति च एवं स्थिते निपातानां द्योतकाविकरणा अनर्थका इत्यादि विचारोपि प्रक्रि
यादशायामेव आह च अडादीनां व्यवस्थार्थं पृथक्त्वेन प्रकल्पितं धातूपसर्ग
योः शास्त्रे धातुरेव तु तादृश इति तादृशो खंड इत्यर्थः एवं च नामार्थयोरभेद एव

स्फोट. संसारि: प्रत्ययार्थप्रधानमित्यादयोपि प्रक्रियाश्रिया एव उक्तं च किं गौरेजन्ये
किं गौ[..]कीट भातीति नो मते विचार: फलित: सर्वं प्रकृतिप्रत्ययाश्रयमिति आ
४ रोपितस्य[..]पि पारमार्थिके उपायतानाविरुद्धा लिपिस्थूलारुंधतीशाखाचंद्रा
दीनां लौकिके[..]ातानां अर्थवादवाक्यप्रपंचकोशान्तरणादीनां तंत्रांतरसिद्धा
नां पूर्वेत्रासिद्धादीनां चैतच्छास्त्रसिद्धा तानां भगवद्दर्शितत्वात् तदेवं पक्षभेदेना
विद्यैव ब्रह्मैव वा स्फुटत्यर्थो स्मादिति व्युत्पत्त्या स्फोट इति स्थितम् आह च शास्त्रे
प्रक्रियास्तिदेराविद्यैवोपवर्ण्यते समारसत्कथानानामनादि ब्रह्म शाश्वतमिति च
तदेवं वराटिकान्वेषणाय प्रवृत्ताश्चिंतामणिं लब्धवानिति वासिष्ठरामायणोक्त
ख्याणकन्यायेन शब्दविचाराय प्रवृत्त: सन् प्रसंगादद्वैते औपनिषदे ब्रह्मण्यपि
व्युत्पद्यतामित्यभिप्रायेण भगवान् पतंजलिर्हरिर्विवर्तवादादिकमपि प्रसंगाद्व्युत्पाद
यत् तत्तु तंत्रांतरे स्फुटं प्रकृते नातीवोपयुक्तं चेति नेह तन्यते इति शब्दकौस्तुभे स्फो।

इत्स्वरूपव्युत्पादनम्